

» ptáci našich lesů

OSTŘÍŽ LESNÍ (*FALCO SUBBUTEO*)

Dokonalá studie dospělého ptáka v letu s výraznými cihlově zbarvenými „kalhotkami“.

Robert Doležal

Letní den, slunce hřeje a po modré obloze poletují štěbetající vlaštovky. Pak náhle přiškrčené varování jedné z nich, panika, střemhlavý úprk všemi směry a ticho. Bez zjevné příčiny. Když se ale pozorně rozhlédnete kolem, spatříte siluetu drobného sokolovitého dravce. Má dlouhá špičatá křídla a svými loveckými schopnostmi vzbuzuje u menších opeřenců respekt. Jedná se o ostříže lesního, který dokáže ulovit skřivana, vlaštovku a dokonce i rorýse. Většinu jeho potravy ale tvoří hmyz. Když se vám podaří koncem léta tohoto dravce pozorovat při lovu vážek, určitě na tu podívanou dlouho nezapomenete. Elegantní ostříž lesní v tomto případě svoji kořist požírá ještě za letu. Jeho let je pak uvolněnější a můžete se kochat všemi detaily jeho opeření, které našemu oku při letmém setkání obvykle unikají.

Rozšíření a početnost

Ostříž lesní patří k druhům s palearktickým typem rozšíření. Jeho hnízdní areál tedy zahrnuje Eurasii od Portugalska a jižní Anglie, přes severní Afriku a střední Asii, až na východ po Kamčatku, Sachalin a Japonsko (Hudec a kol., 2005). Evropská hnízdní populace dosahuje 120 tis. párů a v kontextu jeho celkového rozšíření představuje pouze 5–24 % populace celosvětové.

V letech 1970–1990 byla hodnocena jako stabilní, a to i přes pokles v Německu a Finsku. V letech 1990–2000 zůstává nadále stabilní nebo mírně rostoucí, což zde ostříže řadí k zabezpečeným druhům (BirdLife International 2004). V letech 2000–2003 byla početnost ostříže lesního v ČR odhadnuta na 200–300 párů a v červené knize ohrožených druhů ČR figuruje v kategorii EN – druh ohrožený (Šťastný et al., 2006).

Prostředí a způsob života

Pohlédneme-li na mapu rozšíření ostříže lesního, vyčteme z ní, že se jedná o dravce obývajícího řídce celé území ČR. Početnější je ale v její východní části včetně jižních a východních Čech. Tento dravec se vyskytuje především v nižších a středních polohách s nesouvislými lesy a v blízkosti vod. Hnízdí zvláště v lesích borových, ale i smíšených, a listnatých,

Sínůšku ostříže lesního tvoří většinou 2–4 vejce, ale vyvedena bývají nejčastěji jen dvě mláďata.

Ostříž obsazuje stará hnízda krkavcovitých nebo jiných dravců umístěná výše v koruně stromu na kraji lesa nebo s dobrým výhledem.

keré doplňují otevřenou stepní nebo zemědělskou krajinu. Nalezneme je také v remízích a stromořadích, ale jen v tom případě, že mu mohou poskytnout dostatek hnízdních příležitostí v podobě starých, vysoko umístěných hnízd krkavcovitých nebo jiných dravců. Sám si totiž hnízdo nestaví (Šťastný et al., 2006). Ostříž lesní je druhem tažným, zimujícím v subsaharské Africe. Na zimoviště odlétá od poloviny srpna do začátku října a na hnízdiště se vrací nejčastěji v druhé polovině dubna a začátkem května. Středoevropské populace táhnou jižním a jihozápadním směrem přes západní Středomoří a Apeninský poloostrov, východoevropské patrně východním okrajem Středomoří, dále přes Arabský poloostrov, Irák a Irán (Cepák et al., 2008).

Popis

Velikostí odpovídá ostříž lesní poštolce. V letu, kdy ho spatříme nejčastěji, může připomínat velkého rorýse. Má dlouhá, úzká, srpovitě prohnutá křídla a kratší hranatý ocas. Létá rychle a prudce, nikdy se netřepetá na místě. Staří ptáci jsou svrchu tmavošedí a zespodu tmavší s bílým hrdlem. Zblízka jsou vidět cihlově červené „kalhotky“ a podbřišek, výrazně podélně tmavě čárkované břicho a hrud' a nápadný černý vous. Mladí ptáci červené „kalhotky“ nemají, spodina těla je žlutavě béžová a svrchní část těla je hnědší (Svensson et al., 2012). Na hnízdišti se ozývá vysokým opakovaným kikikiki.

Hnízdění a péče o mláďata

Po přiletu na hnízdiště se pár projevuje svatebními lety, kdy spolu oba ptáci krouží ve výšce, prudce padají dolů a opět stoupají. Páření probíhá na stromě. Ostříži bývají věrni místu hnízdění, byť se na loňské hnízdo nevracejí, ale hledají si nové. Hnízda byla u nás nejčastěji umístěna na smrku a borovici ve výšce cca 15 m. V průběhu května a června snáší samice

do hnízda 2–4 vejce. Vejce jsou snášena denně a oba ptáci se na nich střídají v sezení po dobu 28 dní. Prvních 8–10 dní po vylíhnutí jsou mláďata zahřívána a krmena samicí, které přináší potravu samec. Hmyzem později krmí oba z rodičů. V případě větší kořisti ji samec předává samici, která ji pak mláďatům trhá. Ta zůstávají na hnízdě 23–34 dní a určitou dobu jsou krmena i po vylétnutí. Vyvedena jsou nejčastěji dvě mláďata. Staří ptáci se na hnízdišti projevují velmi bojovně a neváhají zaútočit i na mnohem větší dravce. Pohlavní dospělosti dosahuje ostříž v 2. kalendářním roce života. Hnízdí jednou a k náhradní snůšce dochází jen při zničení čerstvých nebo slabě nasezených vajec (Hudec a kol., 2005).

Potrava

Potravu ostříže tvoří výhradně hmyz a drobní ptáci. Ve Fauně ČR (Hudec a kol., 2005) jsou uvedeny výsledky studie uskutečněné v Německu, kdy bylo v potravě ostříže zjištěno 55 druhů ptáků, 5 druhů savců a jedna ještěrka. Z ptáků převažovali vlaštovky, skřivani polní a jiřičky, z větších ptáků byl uloven mladý krahujec, mladá kukačka či dudek, drozd zpěvný nebo brávník, ze savců to byli netopýři, hraboš polní a norník rudý. Značné množství potravy tvořil hmyz, včetně brouků, motýlů, blanokřídlých, váček, kobylek a sarančat. Hmyz loví ostříž za letu zobákem, pak jej uchopí pařáty a podává si ho k zobáku. Ostříže lze často pozorovat poblíž hnízd-

Dospělý ostříž lesní vyhlízející z vyvýšeného místa kořist.

ptáci našich lesů <<

ních kolonií břehulí nebo na konci léta u rákosin, do kterých se slétají k nocování vlaštovky. Tyto druhy loví velice prudkým a rychlým útokem během střemhlavého pádu s křídly přitisknutými k tělu. Tímto způsobem loví nejen kořist pohybující se ve vzduchu, ale i hmyz či savce sedící na zemi. Ve vzduchu bývá jeho lov většinou úspěšný.

Význam a ochrana

Vzhledem ke složení potravy ostříže lesního jej člověk, hospodář a chovatel nemůže vnímat jako škodlivého. Stejně tak, s přihlédnutím k jeho početnosti, se jeho vliv nemůže negativně projevit ani na početních stavech druhů, které loví. Tento malý sokolovitý dravec si naopak zaslouží naši plnou ochranu. Ta je ošetřena stejně jako v případě všech volně žijících živočichů v České republice zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a zákonem č. 218/2004 Sb., kterým byly do zákona zapracovány povinnosti vyplývající pro Českou republiku ze dvou směrnic Evropských společenství, a to ze směrnice Rady 79/409/EHS o ochraně volně žijících ptáků a směrnice Rady 82/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin.

I přes impozantní lovecké schopnosti je ostříž lesní jen zřídka využíván v sokolnictví. Souvisí to s problémy s jeho odchovem. Zde není na škodu zmínit právní rámec podmínek držení a chovu dravců, který je ošetřen § 44 zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů a § 9–13 vyhlášky č. 244/2002 Sb., která upřesňuje podmínky držení dravců k sokolnickým účelům.

Jak už bylo řečeno u jiných druhů ptáků, monitoring jednotlivých hnízd a individuální přístup každého lesního hospodáře zajišťující minimalizaci rušivých zásahů v době hnízdění, je tím nejvhodnějším a neúčinnějším způsobem ochrany také ostříže lesního.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Další fotografie je možné shlédnout na internetových stránkách autora fotek: www.birdphoto.cz.

Autor: Ing. Robert Doležal

www.birdwatcher.cz

E-mail: dodin@post.cz

Foto: Zdeněk Tunka